

Complexitatea tranziției la nivelul operațiilor specifice luptei armate. Soluții pentru eficientizarea procesului

The Complexity of the Transition in Combat Operations and Potential Solutions to Streamline the Process

Lt.col.Dr. Claudiu-Valer NISTORESCU*

*Facultatea de comandă și stat major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: nistorescu_claudiu@yahoo.com

Abstract

Conflictele armate contemporane, precum cel din Ucraina, Fâșia Gaza sau Nagorno-Karabakh, scot în evidență dificultatea operațiilor specifice luptei armate. În ciuda transparenței accentuate a câmpului de luptă, natura conflictului, marcat de fricțiune, incertitudine, violență și o letalitate crescută, subliniază rolul esențial al factorului uman. Omul rămâne, în continuare, principalul motor al procesului operațional, planificarea, pregătirea, execuția și evaluarea constantă a operațiilor militare purtând amprenta procesului uman de luare a deciziei.

În acest context, tranziția realizată la nivelul operațiilor specifice luptei armate se identifică drept unul dintre cele mai dificile procese, mai ales atunci când este neanticipat. Având în vedere sensibilitatea tranziției în cadrul operațiilor specifice luptei armate, analiza realizată își propune să identifice principalele vulnerabilități și riscuri ale procesului, factorii declanșatori și indicatorii care pun în evidență necesitatea realizării lui, dar și o serie de soluții pentru eficientizarea acestuia. Demersul științific este unul de tip calitativ și ia în considerare, empiric, impactul noilor tehnologii și sisteme de armament asupra desfășurării operațiilor specifice luptei armate.

The contemporary armed conflicts that have recently taken place in Ukraine, the Gaza Strip, and Nagorno-Karabakh serve to illustrate the inherent difficulties associated with combat operations. Despite the high degree of transparency on the battlefield, the nature of the conflict, characterized by friction, uncertainty, violence, and high lethality, underscores the pivotal role of the human factor. The operational process remains primarily driven by human decision-making, with the constant planning, preparation, execution, and evaluation of military operations shaped by the human decision-making process.

In this context, the transition during combat operations is identified as one of the most challenging processes, particularly when unanticipated. In light of the sensitivity of the transition in combat operations, the analysis seeks to identify the principal vulnerabilities and risks inherent to the process, the triggers and indicators that signal its necessity, as well as a series of solutions to enhance its efficiency. The scientific approach is qualitative and empirically oriented, with a focus on examining the impact of new technologies and weapon systems on the conduct of combat operations.

Cuvinte-cheie:

operații specifice luptei armate; tranziție; punct culminant; oportunitate tactică; poziție de avantaj.

Keywords:

combat operations; transition; culmination point; tactical opportunity; position of advantage.

Info articol

Primit: 11 octombrie 2024; Evaluat: 1 noiembrie 2024; Acceptat: 2 decembrie 2024; Disponibil online: 17 ianuarie 2025
Citare: Nistorescu, C.V. 2024. „Complexitatea tranziției la nivelul operațiilor specifice luptei armate. Soluții pentru eficientizarea procesului”
Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 13(4): 98-113. <https://doi.org/10.53477/2065-8281-24-41>

© Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Articol cu acces deschis distribuit în conformitate cu termenii și condițiile licenței Creative Commons Attribution (CC BY-NC-SA)

Studiile și literatura de specialitate scot în evidență că unul dintre cele mai dificile aspecte ale operațiilor specifice luptei armate îl reprezintă *tranziția* de la o formă de luptă la alta, acest lucru având un impact direct asupra echilibrului dintre capacitățile ofensive și cele defensive la nivelul forței (Jones, Palmer și Bermudez Jr. 2023). Acum, aproape 500 de ani, Machiavelli, în lucrarea sa *Principele*, sublinia această dificultate, afirmând că „*nu există subiect mai delicat, mai periculos sau mai incert în ceea ce privește succesul, decât orientarea unui lider către schimbare*” (Machiavelli 2012, 55). Afirmția lui rămâne pertinentă și astăzi, în ceea ce privește capacitatea liderilor de a accepta nevoia de schimbare și abilitatea acestora de a ghida entitatea subordonată către o tranziție eficientă de la o situație de luptă la alta.

Ambiguitatea luptei armate, oportunitatea, șansa sau lipsa ei impun adesea schimbarea formei de manifestare a acesteia. Tranziția, la nivelul operațiilor specifice luptei armate, poate fi o consecință a punerii în aplicare a planului de operații și are la bază o decizie de execuție, dar, totodată, ea poate fi impusă de schimbări ale situației operaționale neprevăzute, având la bază, în acest caz, o decizie de ajustare a operației. Astfel, această activitate poate fi întreprinsă fie în vederea exploatării unor oportunități tactice, fie din cauza insuficienței capacității de luptă a forțelor proprii. Primele abordări teoretice ale conceptului își au originea în perioada interbelică, ele fiind dezvoltate de armata germană. Respectând cerințele relației dialectice dintre apărare și ofensivă – relație descrisă de Clausewitz –, armata germană, într-unul dintre manualele sale de luptă, scotea în evidență faptul că „*situațiile impredictibile din timpul bătăliilor necesită adesea schimbarea formei de luptă. Trecerea de la atac la apărare poate avea loc atunci când se impune menținerea unei poziții cucerite sau în situația în care inamicul exercită o presiune mare asupra forțelor proprii*” (Finkel 2011, 77). În consecință, tranziția, la nivelul operațiilor militare specifice luptei armate, înseamnă schimbare și de cele mai multe ori, această schimbare este impusă și se realizează violent. Ea generează frustrare și fricțiuni la nivelul operației militare, impunând luarea unor decizii în timp scurt și recalibrarea formei și procedeele de luptă. Mai mult decât atât, în situația în care comandantul nu este conștient de necesitatea tranziției și aceasta nu este realizată oportun, efectele pot fi devastatoare pentru forțele subordonate.

Descrierea tranziției ca și concept nu este tratată complex la nivelul doctrinei aliate. Totuși, *Doctrina pentru operațiile forțelor terestre – AJP 3-2* subliniază faptul că „*forțele trebuie să fie capabile să execute tranziția rapidă în cadrul întregului spectru al operațiilor și activităților tactice și de asemenea să exploateze mediul informațional pentru câștigarea unei poziții de avantaj*” (Allied Joint Publication, AJP-3.2 2022, A-V). În concluzie, putem desprinde ideea că tranziția presupune schimbare nu numai în cadrul operațiilor specifice luptei armate, ci și la nivelul temelor de campanie. *Manualul de tactică pentru operațiile forțelor terestre – ATP 3.2.1* identifică necesitatea ca forțele tactice să „*realizeze o tranziție rapidă de la o activitate tactică la alta cu scopul de a-și îndeplini obiectivele stabilite*” (Allied Tactical Publication, ATP-3.2.1 2022, 1-7). Aceeași publicație scoate în evidență faptul că „*atât comandantul structurii militare, cât și subordonații săi trebuie să fie pregătiți, deopotrivă mental și*

fizic, pentru a realiza tranziția rapidă între ofensivă, apărare și operații intermediare” (Allied Tactical Publication, ATP-3.2.1 2022, 1-14). Doctrina Armatei Statelor Unite subliniază că „*tranziția are loc atunci când comandantul, în urma unei evaluări a operației, decide că trebuie să schimbe elementul decisiv al operației și să treacă la o altă formă de luptă.*” (Department of the Army, ADP 3-90 2019, 1-42).

Conform reglementărilor doctrinare și manualelor de luptă, necesitatea tranziției apare din diverse motive și nu doar ca un efect direct al culminării operației sau din cauza unui eșec temporar. Astfel, tranziția este inerentă în desfășurarea activităților pentru îndeplinirea misiunii și presupune fie schimbarea formei de luptă, fie trecerea de la operații de luptă la operații de stabilitate. Tranzițiile pot fi dificile, mai ales dacă sunt neanticipate și de aceea pe timpul planificării, comandantii, sprijiniți de statul major, identifică situațiile în care tranziția se poate produce, precum și indicatorii care informează asupra necesității ei, reducând astfel nivelul fricțiunii și dificultățile procesului de adaptare. Studiile de specialitate identifică următoarele situații în care tranziția are loc în cadrul unor operații militare (www.globalsecurity.org 2003):

1. tranziția de la operații specifice luptei armate (ofensivă și apărare) către operații de stabilitate; această situație presupune îndeplinirea obiectivelor stabilite și atingerea stării finale dorite, încetarea operațiilor de luptă și transferul treptat al responsabilității către autoritățile guvernamentale;
2. tranziția în cadrul operațiilor specifice luptei armate de la operații și acțiuni tactice ofensive la cele defensive și invers, incluzând o serie de operații intermediare.

Analiza efectuată vizează îndeosebi a doua situație, obținerea unor rezultate privind realizarea tranziției la nivelul operațiilor specifice luptei armate fiind un real beneficiu, în contextul desfășurării unui conflict convențional de mare amploare și intensitate în proximitatea granițelor României. Determinarea unor potențiale soluții pentru eficientizarea procesului se constituie în principalul obiectiv de cercetare a prezentului demers. Subsecvent acestui obiectiv, eforturile de cercetare au fost concentrate în vederea identificării factorilor declanșatori ai tranziției, descrierii rolului componentelor principale ale acestora și impactului lor asupra mecanismelor de desfășurare a procesului, precum și a indicatorilor care avertizează asupra unei potențiale situații care impune realizarea tranziției. În acest sens, evaluarea a luat în considerare tranziția de la apărare la ofensivă și tranziția de la ofensivă la apărare.

Pentru orientarea și direcționarea activității de cercetare, ne-am propus să răspundem la următoarele întrebări cheie:

- Care sunt situațiile în care o structură tactică de forțe terestre este nevoită să recurgă la tranziție pe timpul desfășurării luptei armate?
- Care sunt componentele tranziției și ce impact au acestea asupra declanșării ei?
- Care sunt indicatorii care avertizează asupra culminării unei forțe militare (proximitatea atingerii punctului culminant de către aceasta) în operația ofensivă?

- Care sunt indicatorii care avertizează asupra culminării unei forțe militare (proximitatea atingerii punctului culminant de către aceasta) în operația defensivă?
- Care sunt potențialele măsuri ce trebuie întreprinse pentru a eficientiza procesul tranziției?

Obținerea unui răspuns la aceste întrebări de cercetare contribuie la realizarea unui tablou cuprinzător al fundamentelor și mecanismelor tranziției în cadrul operațiilor specifice luptei armate. Complexitatea problemei de cercetare, un rezultat intrinsec al complexității luptei armate, nu oferă posibilitatea efectuării unei analize exhaustive a subiectului. Cu toate acestea, rezultatele obținute pot fi utile comandanților și liderilor militari, precum și specialiștilor și teoreticienilor din domeniu.

Situațiile care impun realizarea tranziției la nivelul operațiilor specifice luptei armate

Executarea tranziției în cadrul operațiilor specifice luptei armate reprezintă o activitate care presupune riscuri ridicate și impune o sincronizare atentă a tuturor capacităților disponibile și acțiunilor desfășurate. Tranziția de la o formă de luptă la alta are loc fie când forța angajată într-un anumit tip de operație nu o mai poate susține, fie când, datorită unei poziții de avantaj relativ, forțele proprii se află într-o situație în care pot prelua inițiativa. Edificatoare, în acest sens, este observația generalului englez Rupert Smith, care, în lucrarea sa *The Utility of Force*, sublinia că esența tuturor tacticilor și manevrelor și, în general, cea mai mare dilemă tactică constă în obținerea unui echilibru între necesarul de efort alocat pentru lovirea inamicului, în scopul obținerii obiectivelor ofensive și necesarul de efort depus pentru contracararea ripostelor acestuia (Smith 2019, 14). Prin aceasta, el subliniază importanța și necesitatea menținerii unui echilibru între capacitățile ofensive și cele defensive pentru asigurarea succesului și evitarea înfrângerii. În consecință, la nivelul operațiilor tactice de luptă, identificăm următoarele situații în care comandanții militari trebuie să recurgă la tranziție:

- în ofensivă, când forțele proprii nu mai pot susține operația în curs de desfășurare și continuă acțiunile pe principalele direcții de înaintare;
- în ofensivă, când forțele proprii sunt nevoite să își consolideze obiectivele cucerite sau să facă o pauză operațională în vederea reluării ulterioare a operațiilor ofensive;
- în apărare, când forțele proprii se află într-o poziție de avantaj și pot prelua inițiativa, trecând la acțiuni ofensive contra unui inamic care nu mai poate desfășura operații defensive într-un mod coeziv, retrăgându-se;
- în apărare, când forțele proprii nu mai pot desfășura o apărare eficientă și sunt nevoite să se retragă.

În fiecare dintre situațiile enumerate anterior, realizarea tranziției are la bază materializarea unui cumul de factori care se raportează la situația operațională

a părților combatante. Astfel, de regulă, concretizarea unei poziții de avantaj pentru unul dintre combatanți este conectată direct sau indirect de existența unei vulnerabilități sau chiar a unui eșec al oponentului. În concluzie, inițierea tranziției este condiționată de factorii specifici fiecărei situații și depinde de capacitatea uneia dintre părți de a evalua corect indicatorii care informează asupra unei potențiale situații de schimbare.

Componentele tranziției și impactul lor asupra realizării procesului

Tranziția la nivelul operațiilor specifice luptei armate nu se concretizează numai în plan fizic, ci și în plan mental. Mai mult decât atât, conștientizarea de către comandanți a necesității realizării tranziției de la o formă de luptă la alta, acceptarea noii situații și asumarea unor riscuri se realizează, inițial, în plan mental. Astfel, în urma înțelegerii noii situații și a acceptării în plan mental a nevoii de schimbare, comandantul declanșează, prin decizia sa, realizarea tranziției în plan fizic. În acest sens, literatura de specialitate identifică două componente cheie ale tranziției: *componenta mentală* și *componenta fizică* (Baillergeon 2019, 176). Aceste componente generează divizarea procesului tranziției în două faze distincte, ele fiind unice, dar, totodată, interconectate.

a. Componenta mentală a tranziției

În faza sa inițială, schimbarea se realizează în plan mental, iar comandantul este principalul element declanșator al acesteia. În urma evaluării permanente a situației și a raportării capabilităților proprii la obiectivele propuse și capabilitățile inamicului, comandantul este cel care decide și inițiază tranziția. Tot în această fază, statul major, pe baza îndrumărilor comandantului, inițiază planificarea unei noi operații. Prin declanșarea unui nou proces de planificare, sunt transmise subordonaților semnalele necesare realizării în plan mental a schimbării. Factorii care stau la baza conștientizării nevoii de schimbare a formei de luptă sunt *oportunitatea tactică* pe câmpul de luptă și *punctul culminant* al operației.

Oportunitatea, fără a avea o definiție clară, este eminentă de ordin tactic. Doctrina Armatei Statelor Unite subliniază conexiunea dintre oportunitatea tactică și existența unei poziții de avantaj relativ, oportunitatea tactică reprezentând „o locație sau un set de condiții favorabile în cadrul zonei de operații ce îi pot conferi comandantului din teren fie libertatea de acțiune temporară pentru a-și crește puterea de luptă în comparație cu cea a inamicului, fie posibilitatea de a-l determina pe inamic să accepte riscuri care să-l pună într-o situație dezavantajoasă” (Department of the Army, ADP 3-0 2019, 4-5). În consecință, oportunitatea tactică este efemeră și presupune existența în timp și spațiu a unei situații avantajoase care poate fi exploatată în scopul lovirii vulnerabilităților inamicului și obținerii ulterioare a succesului. În operațiile tactice, poziția de avantaj se materializează sub diferite aspecte (Department of the Army, FM 3-0 2017, 1-18):

- **fizic/geografic** – poziționarea elementelor de manevră proprii, în raport cu cele ale inamicului, menținerea unor puncte cheie ale terenului, controlul unor zone destinate refacerii capacității de luptă etc.;
- **temporal** – devansarea inamicului la nivelul ciclului decizional, ritmul operației și viteza de acțiune, viteza fluxului informațional, eficiența relației *sensor to shooter* etc.;
- **al libertății de acțiune** – menținerea securității liniilor de comunicații, oportunitatea exploatării unor capacități de lovire, dispuse în afara razei de acțiune a armamentului inamicului, protecția zonelor de spate, crearea unui sistem propriu de tip A2AD etc.;
- **al moralului și voinței de luptă** – legitimitatea cauzei, leadershipul eficient, alocarea rațională a resurselor, înzestrarea cu sisteme de armament performante, nivelul ridicat al instruirii și al interoperabilității etc.;
- **obținerea unei puteri de luptă superioare** – rezultată din superioritatea razei de acțiune, acurateții și letalității sistemelor de armament, concentrării forțelor sau inducerii în eroare a inamicului.

Oportunitatea tactică poate apărea în cadrul atât al operației ofensive, cât și al operației de apărare. Ea apare în timpul luptei, în condiții de incertitudine, ambiguitate și haos și poate fi un rezultat al acțiunilor forțelor proprii sau erorilor inamicului. Abilitatea de a exploata oportunitățile apărute depinde de flexibilitatea și de libertatea de gândire a comandantului, de inițiativa, de viteza și îndrăzneala acestuia, dar și a comandanților subordonați. Declanșarea și executarea unei acțiuni pentru exploatarea unei potențiale oportunități presupun existența unor riscuri. Aceste riscuri trebuie asumate în mod calculat de către comandantul structurii care urmează a fi angajat în luptă, dar și de către superiorul acestuia. Alocarea suficientă de resurse și o superioritate calitativă a înzestrării sprijină asumarea riscului de către comandant.

Exploatarea unei oportunități tactice generează, de regulă, alte oportunități tactice care pot „*crea noi cursuri de acțiune sau pot arăta noi direcții de exploatat în atingerea obiectivului eșalonului superior mai devreme sau cu un efort mai mic*” (Statul Major al Forțelor Terestre, FT 2 2019, 95). De regulă, oportunitatea este asociată operațiilor tactice ofensive și depinde intrinsec de abilitatea forțelor proprii de a menține inițiativa. Dar șansa de a exploata o oportunitate poate apărea și în apărare. Executarea unui contraatac la momentul și locul potrivit, scoaterea forțelor proprii dintr-o situație dezavantajoasă, prevenirea înfrângerii sau distrugerii forțelor proprii depind direct de exploatarea unei oportunități tactice.

Punctul culminant al operației, al doilea factor determinant al tranziției, reprezintă acel punct în care o forță nu mai poate continua cu succes operația în care este angajată (Allied Joint Publication, AJP-5 2019, 3-12) și trebuie să schimbe forma de luptă (Department of the Army, ADP 3-0 2019, 2-9). De regulă, punctul culminant este asociat cu operația ofensivă, dar acesta își găsește aplicabilitatea și în cadrul operației de apărare (Friedman 2017, 105). De aceea conceptul trebuie abordat

din perspectiva atât a atacatorului, cât și a apărătorului (Weiss 2021, 263) Astfel, în cadrul operațiilor tactice ofensive, o forță atinge punctul culminant atunci când nu mai poate susține operația ofensivă și trebuie să treacă la apărare pentru a evita înfrângerea. În același timp, în desfășurarea operațiilor tactice defensive, o forță atinge punctul culminant atunci când nu mai este capabilă să se apere cu succes și să creeze condițiile trecerii la contraofensivă. În această din urmă situație, pentru evitarea înfrângerii, forța aflată în apărare trebuie întărită, scoasă din luptă sau trebuie să execute operații de retragere.

Analizând aceste două contexte în care o forță tactică poate experimenta atingerea punctului culminant, identificăm punctual principalele cauze care determină respectiva situație.

TABEL NR. 1

Factori generatori ai punctului culminant în operațiile specifice luptei armate

ÎN CADRUL OPERAȚIEI OFENSIVE STRUCTURA TACTICĂ	ÎN CADRUL OPERAȚIEI DEFENSIVE STRUCTURA TACTICĂ
Nu mai realizează o putere de luptă superioară forței aflate în apărare.	Nu mai dispune de puterea de luptă necesară pentru a stopa ofensiva inamicului.
Nu mai dispune de forțe pentru a fi introduse în luptă, în scopul dezvoltării operației ofensive, pierzând astfel inițiativa.	Nu poate organiza o apărare coezivă.
Nu mai poate susține din punct de vedere logistic continuarea atacului.	Este în situația de a fi copleșită cantitativ de forțele inamicului aflat în ofensivă.

În cadrul operațiilor specifice luptei armate, forțele tactice se pot confrunta cu unul sau mai mulți factori cauzatori ai culminării operației, concomitent sau secvențial. Indiferent de situație, rolul comandantului este esențial în evaluarea riscului și a posibilității de a atinge punctul culminant de către forțele subordonate. Acest fapt va sprijini semnificativ procesul tranziției. În caz contrar, dacă acest risc nu este identificat la timp, tranziția se va realiza necorespunzător și cu efecte devastatoare asupra forței tactice angajate în operație. De exemplu, dacă comandantul unei structuri tactice care execută acțiuni ofensive nu sesizează la timp limitările severe în a dezvolta acțiunile prin introducerea unor forțe proaspete în luptă, acest lucru poate genera o vulnerabilitate. Vulnerabilitatea respectivă poate fi exploatată de către inamic, odată ce acesta identifică atingerea punctului culminant de forțele proprii. Executarea unui contraatac de către acesta poate surprinde forțele brigăzii într-o postură și într-o locație nefavorabilă respingerii lui. Tot comandantul, pe baza informațiilor avute, a analizelor și estimărilor statului major, identifică, în timp și spațiu, posibilitatea ca inamicul să ajungă în punctul culminant al operației sale. Determinarea acestui fapt se poate constitui într-o oportunitate valoroasă și asigură premisele preluării inițiativei de către forțele proprii și obținerii ulterioare a succesului. Neconștientizarea situației sau indecizia poate duce la pierderea oportunității de a lovi inamicul, în timp ce acesta se află într-o poziție dezavantajoasă.

Analiza structurii operațiilor specifice luptei armate, precum și a etapelor principale ale acestora permite determinarea mai multor indicatori, care pun în evidență situațiile în care o forță tactică atinge sau este pe cale să atingă punctul culminant

al operației. În continuare, este prezentată o listă a respectivilor indicatori și a posibilelor măsuri care se impun a fi luate, în situația apariției lor atât pentru evitarea culminării, cât și pentru exploatarea unor oportunități. Lista este departe de a fi completă și trebuie subliniat faptul că un inamic adaptiv și inteligent va căuta să ascundă acești indicatori.

TABEL NR. 2

Indicatori ai punctului culminant al unei forțe aflate în ofensivă

INDICATOR	MĂSURI
Obținerea de informații referitoare la inițierea unor acțiuni defensive: consolidarea unor aliniamente cucerite, retragerea pe aliniamente favorabile, extinderea dezvoltării frontale a unităților din eșalonul întâi	Interzicerea prin foc și manevră a acțiunilor de consolidare
Reducerea drastică a <i>tempoului</i> acțiunilor ofensive	Distrugerea coerenței operației ofensive prin lovirea selectivă a elementelor de comandă și control
Insuficiența realizării concentrării de forțe în cadrul atacurilor pe direcțiile principale de ofensivă	Interzicerea inamicului să disloce forțe din alte zone de operații
Capturarea unui număr mare de prizonieri din cadrul forței aflate în ofensivă sau evaluările proprii a ratei mari a pierderilor inamicului pe câmpul de luptă	Intensificarea efortului apărării pentru creșterea intensității loviturilor în zonele de operații afectate
Indicatori ai lipsei de sincronizare a funcțiilor luptei în cadrul atacurilor executate de inamic	Executarea de lovituri precise care să fragmenteze coerența acțiunilor de luptă
Identificarea în zona de dispunere a eșalonului întâi a unor forțe a căror destinație era cunoscută ca făcând parte din rezervă	Identificarea opțiunilor pentru posibilitatea unei eventuale schimbări a formei de luptă de către forțele proprii
Interceptarea liniilor de comunicații de către forțele proprii și blocarea fluxului logistic pentru unitățile din eșalonul întâi ale inamicului	Dislocarea forțelor și sistemelor de armament atât pentru protejarea flancurilor proprii, cât și pentru realizarea unei eventuale încercuiri a inamicului
Descoperirea de către forțele aflate în apărare a unei cantități mari de echipamente și tehnică de luptă abandonate	Intensificarea loviturilor asupra inamicului, pregătiri pentru schimbarea formei de luptă

TABEL NR. 3

Indicatori ai punctului culminant al unei forțe aflate în apărare

INDICATOR	MĂSURI
Informații și rapoarte privind pătrunderi ale forțelor inamicului în ZO ale unităților vecine	Cereri de informații/clarificări de la eșalonul superior și privind necesitatea de a redisloca forțele proprii, inclusiv sistemele principale de armament
Informații și rapoarte privind capturarea și ocuparea de către inamic a unor puncte cheie din zona de spate a forțelor proprii	Deplasarea rapidă a rezervelor pentru contracararea acestor acțiuni
Rapoarte privind moralul scăzut al militarilor și evidenta epuizare fizică și psihică a acestora	Înlocuiri eșalonate ale forțelor, contracararea acțiunilor de subminare a voinței de luptă, întreprinse de inamic
Neutralizarea sistemelor de artilerie și rachete antiariene ale forțelor proprii	Redistribuirea sistemelor de armament disponibile, solicitarea de sprijin din partea eșalonului superior
Diminuarea drastică a PL a unităților din eșalonul doi destinate executării contraatacurilor	Solicitarea de sprijin din partea eșalonului superior pentru reconstituirea rezervelor
Angajarea eșalonului doi sau a rezervelor, urmată de imposibilitatea regenerării sau înlocuirii acestora	Conștientizarea culminării și solicitarea scoaterii din luptă
Lovirea și distrugerea sistemului logistic	Conștientizarea culminării și solicitarea scoaterii din luptă
Creșterea semnificativă a pierderilor, în urma atacurilor inamicului	Solicitări de înlocuiri ale forțelor și sistemelor de armament, dislocarea principalelor sisteme de armament pe direcțiile principale de pătrundere
Indicii și informații privind concentrările de forțe superioare ale atacatorului pe direcțiile principale de ofensivă	Repoziționarea forțelor și a principalelor sisteme de armament, informarea eșalonului superior

Acești indicatori sunt determinați de statul major în cadrul procesului de planificare a operației, încadrându-se în *Cerințele critice de informații ale comandantului (Commander's Critical Information Requirements/CCIR)*, care reprezintă acea „cerință de informații identificată de comandant și statul major ca fiind esențială pentru facilitarea luării deciziei în timp util” (Statul Major al Forțelor Terestre, FT 2 2019, 22). Mai exact, indicatorii respectivi stau la baza *Cerințelor de informații*

ale forțelor proprii (Friendly Forces Information Requests/FFIR) și Elementelor de informații critice despre forțele proprii (Essential Enemy Friendly Information/EEFI). FFIR desemnează acele informații pe care comandantul trebuie să le cunoască referitor la situația forțelor proprii, iar EEFI reprezintă acele informații care trebuie ascunse de inamic. Odată stabiliți în procesul de planificare, indicatorii trebuie monitorizați constant pentru a furniza comandantului avertizări asupra situației, inclusiv proximitatea culminării forțelor proprii. Nu în ultimul rând, comandantul și statul său major trebuie să țină cont de posibilitatea ca inamicul să desfășoare operații de inducere în eroare și ca anumiți indicatori ai punctului culminant să nu furnizeze informații reale referitor la starea operațională a capabilităților inamice. De aceea un imperativ al procesului operațional desfășurat de forțele proprii îl reprezintă elaborarea de „proceduri eficiente de contracarare a acțiunilor de inducere în eroare, desfășurate de adversarii lor, pentru ca îndeplinirea propriei misiuni să nu fie periclitată.” (Toroi și Stanciu 2023).

Cu certitudine identificarea și exploatarea oportunităților tactice pe câmpul de luptă pot genera succesul pe câmpul de luptă. Determinarea punctului culminant al inamicului și identificarea riscului crescut de atingere a propriului punct culminant pot face, de asemenea, diferența dintre victorie și înfrângere. Exemplele din trecut nu sunt puține și subliniază faptul că „*unul dintre cele mai dificile lucruri pentru un comandant este să admită propria înfrângere sau cu alte cuvinte imposibilitatea de a obține succesul*” (Baillergeon 2019, 181). Acest lucru este adevărat mai ales pentru un comandant aflat în ofensivă și care va accepta cu greu, în plan mental, imposibilitatea atingerii obiectivelor inițiale. În iarna anului 1994, comandanții forțele ruse, angajate în asaltul asupra orașului Groznii, nu au conștientizat riscul la care se expuneau și nu au acceptat neputința cuceririi orașului. Frustrarea și ignorarea indicatorilor punctului culminant au condus la dezastrul forțelor mecanizate rusești: „*în câteva ore unitățile rusești au fost blocate pe străzile orașului, blindatele lor distruse de inamicul care trăgea nestingherit de pe acoperișurile clădirilor și de la demisoluri, poziții care nu puteau fi neutralizate de loviturile tancurilor*” (Oliker 2001, 13). După mai mult de 20 de ani, *Institute for the Study of War (ISW)*, într-una dintre analizele sale privind desfășurarea conflictului din Ucraina, sublinia că „*forțele ucrainene au înfrânt campania rusească în faza ei inițială. Această campanie ce a avut ca scop cucerirea, printr-o serie de operații mecanizate și de desant aerian, orașele Kiev, Harkov, Odessa și alte localități importante ale Ucrainei, pentru a forța o schimbare guvernamentală, a eșuat. Operațiile ofensive au culminat (la data realizării raportului – nota autorului). Forțele rusești continuă să realizeze succese minore, dar cel mai probabil sunt incapabile să își atingă obiectivele inițiale în acest mod.*” (Kagan, Barros și Stepanenko 2022). Câteva zile mai târziu, același institut de cercetare publica un studiu referitor la cauzele culminării ofensivei rusești din zona Kievului, unul dintre indicatorii elocvenți fiind întreprinderea unor acțiuni specifice apărării, inclusiv plantarea de câmpuri de mine (Kagan 2022). Câteva luni mai târziu, forțele rusești surprinse de contraofensiva ucraineană din Harkov reușeau să evite încercuirea la Izyum și, implicit, o înfrângere catastrofală (Kofman și Evans 2022). Același lucru avea să se întâmple și în zona de operații Herson, comandanții ruși retrăgându-și

forțele pe malul stâng al Niprului, poziția de avantaj a forțelor ucrainene fiind dificil de contestat la acel moment ([Hird și alții 2022](#))

Punctul culminant al operației și oportunitatea tactică sunt interconectate în timp și spațiu. Ele joacă un rol important în declanșarea tranziției, inițial, în plan mental și, ulterior, în plan acțional. Modul în care aceste caracteristici ale acțiunii militare sunt gestionate influențează în mod direct rezultatul operației tactice. În acest sens, atingerea punctului culminant de către forțele proprii reprezintă nu numai pierderea inițiativei și schimbarea formei de luptă, ci și o oportunitate pentru inamic. Dacă acesta devine conștient de inevitabilitatea atingerii punctului culminant de către forțele proprii, își va intensifica eforturile pentru exploatarea situației create. De aceea protejarea informațiilor referitoare la acest eveniment și mascarea indicatorilor aferenți lui constituie o prioritate pentru comandantul forțelor proprii. În aceeași măsură, atingerea punctului culminant de către inamic reprezintă o oportunitate pentru forțele proprii. În concluzie, determinarea situațiilor în care forțele proprii sau forțele inamicului pot atinge punctul culminant reprezintă o prioritate a procesului de planificare a operației.

b. Componenta fizică a tranziției

A doua componentă cheie a tranziției este de natură fizică și reprezintă totalitatea acțiunilor întreprinse pentru pregătirea și executarea tranziției în plan tactic-operativ de la o formă de luptă la alta ([Baillergeon 2019](#), 175). Raportându-ne la această componentă, analiza va lua în considerare tranziția de la ofensivă la apărare și tranziția de la apărare la ofensivă, evidențiind factorii principali pe care comandantul și statul său major trebuie să-i ia în considerare, în scopul eficientizării procesului.

➤ *Realizarea tranziției de la ofensivă la apărare*

Tranziția de la ofensivă la apărare este solicitantă, deopotrivă în plan mental și fizic, comandantii și forțele subordonate fiind nevoiți să își reconfigureze operațiile și să schimbe forma de luptă, în condițiile desfășurării acțiunilor inițiale. Dificultatea tranziției de la ofensivă la apărare este rezultatul interacțiunii următorilor factori:

- nevoia adoptării unei posturi defensive este generată de culminarea operației ofensive sau în scopul evitării culminării acesteia;
- reorganizarea dispozitivului de luptă pentru apărare constituie o provocare, având în vedere dispersarea forțelor;
- necesitatea identificării și ocupării terenului care să permită executarea operației de apărare;
- moralul scăzut al forțelor, cauzat de apariția sentimentului de „înfrângere”, odată cu oprirea acțiunilor defensive.

Specialiștii și teoreticienii militari au identificat două principale metode care permit unei forțe aflate în ofensivă să treacă la apărare într-un mod algoritmat ([Department of the Army, FM 3-90 2023](#), 3-12). Primul procedeu presupune ca, în momentul în care comandantul conștientizează că operația ofensivă nu mai poate fi susținută, forțele de la contact să execute acțiuni ofensive cu obiectiv limitat, în

scopul cuceririi unor puncte cheie din teren care să permită organizarea ulterioară a dispozitivului de apărare. Această metodă prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje. În ceea ce privește avantajele, procedeul facilitează realizarea unei adâncimi mai mari a dispozitivului de apărare, câștigarea de timp pentru forțele principale, concomitent cu menținerea permanentă a contactului cu inamicul. Dezavantajul major este reprezentat de dificultatea executării acțiunilor ofensive cu caracter limitat de către forțele de la contact, cu scopul de a crea o zonă de acoperire. Al doilea procedeu prin care tranziția de la ofensivă la apărare se poate realiza presupune organizarea zonei de acoperire pe aliniamentul pe care forțele aflate în ofensivă au fost oprite, facilitându-se deplasarea către înapoi a forțelor principale, pentru organizarea apărării pe un aliniament puternic în teren. Principalele avantaje ale procedeuului implică existența posibilității de a organiza apărarea pe o formă tare din teren, exceptând nevoia de a angaja parte din forțe într-un teren necunoscut. În același timp, dezavantajele acestui procedeu implică lipsa de adâncime și nevoia de coordonare a acțiunilor de trecere prin dispozitivul forțelor proprii.

În situația în care forțele proprii sunt în ofensivă și comandantul realizează faptul că este aproape de culminare și tranziția este necesară, acesta poate concentra efectele sistemelor de armament, în scopul:

- ocupării unor puncte cheie din teren care să-i permită organizarea apărării pe un aliniament favorabil, oferindu-i, totodată, adâncime dispozitivului de luptă;
- sprijinirii dezangajării unor forțe aflate în contact și care nu mai dispun de suficientă putere de luptă pentru a rupe contactul;
- lovirii forțelor inamicului care se pregătesc pentru executarea contraatacului;
- protecției antiaeriane a forțelor proprii în timpul realizării înlocuirilor și regrupărilor;
- realizării unei concentrări de sisteme antitanc pentru stoparea unor atacuri cu blindate ale inamicului pentru a realiza breșe pe perioada organizării dispozitivului de apărare de către forțele proprii.

În funcție de situație, comandantul forțelor proprii va opta pentru unul dintre cele două procedee, luând în considerare riscurile aferente, capacitatea forțelor proprii de a realiza eficient tranziția, sprijinul acordat de eșalonul superior, tipul de operație care urmează a fi desfășurat, acțiunile inamicului.

➤ *Realizarea tranziției de la apărare la ofensivă*

Tranziția de la apărare la ofensivă se realizează „anticipând când și unde forțele inamicului vor atinge punctul culminant sau vor avea nevoie de o pauză operațională înainte de a putea continua operația.” (Department of the Army, FM 3-90 2023, 8-24). Pentru ca o forță aflată în apărare să poată trece eficient la ofensivă, schimbând forma de luptă, o serie de condiții trebuie îndeplinite: inamicul a pierdut inițiativa și nu mai dispune de forțe suficiente pentru dezvoltarea operațiilor; inamicul nu mai reușește să realizeze o superioritate aeriană pe direcțiile principale de ofensivă; puterea de luptă a inamicului nu se mai realizează la un nivel superior față de cea a forței aflate în apărare.

Comandantul forței aflate în apărare dispune de o scurtă fereastră de oportunitate pentru a trece la ofensivă și pentru a exploata dezavantajul temporar în care se află atacatorul. Oportunitatea de a trece la ofensivă depinde direct de disponibilitatea capacităților de neutralizare a apărării antiaeriene a inamicului și a apărării antiblindate pe principalele direcții de ofensivă. Constituirea eșalonului doi și a rezervelor constituie, de asemenea, o premisă pentru schimbarea formei de luptă. Odată ce decizia este luată, comandantul structurii tactice are două opțiuni pentru a schimba forma de luptă: restructurarea dispozitivului de luptă și trecerea la ofensivă cu forțele aflate la contact; înlocuirea forțelor aflate în contact și trecerea la ofensivă cu forțele din eșalonul al doilea ([Department of the Army, FM 3-90 2023, 8-25](#)).

Ambele situații prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje și presupun concentrarea forțelor pe anumite direcții, în scopul realizării unui raport de forțe favorabil. De multe ori, acest lucru implică predarea unor zone de operații către alte forțe sau menținerea acestora sub control propriu, cu un minim de forțe care să poată preveni eventuale pătrunderi ale inamicului. Primul procedeu presupune folosirea forțelor aflate deja în contact cu inamicul, el având o serie de avantaje:

- timpul necesar trecerii la ofensivă este mai mic decât în situația înlocuirii forțelor de la contact, acest lucru permițând exploatarea oportunității create, fără a acorda inamicului suficient timp pentru consolidarea apărării;
- procedeu este mai puțin complicat, deoarece nu implică coordonarea înlocuirii forțelor (fie că vorbim despre o înlocuire pe poziție sau despre o înlocuire prin depășirea forțelor aflate la contact);
- forțele de la contact înțeleg și se raportează la situația tactică existentă mai bine decât o pot face forțele nou introduse în luptă;
- din perspectivă umană, forțele aflate deja în contact au dobândit deja un „feeling” despre maniera în care inamicul acționează și sunt conștiente de punctele tari și de vulnerabilitățile acestuia.

Totodată, alegerea acestui procedeu presupune și o serie de dezavantaje:

- planificarea și pregătirea operației ofensive, concomitent cu executarea acțiunilor defensive curente sunt extrem de solicitante atât pentru statul major, cât și pentru subordonați;
- din cauza acțiunilor executate până la momentul trecerii la ofensivă, există un risc ridicat ca forțele de la contact să nu fie în cea mai bună stare fizică și psihică;
- o parte dintre echipamentele și sistemele de armament ale forțelor de la contact pot fi neoperaționale, iar forțele aflate deja în contact pot avea dificultăți de natură logistică; în consecință, se impune înlocuirea echipamentelor și armamentului esențial, chiar suplimentarea acestora și, deopotrivă, realizarea stocurilor logistice.

Al doilea procedeu presupune trecerea la ofensivă cu forțe care nu se află în contact cu inamicul. De regulă, ele sunt generate de eșaloanele 2 ale marilor unități de nivel brigadă sau divizie, ori de unități aflate în rezervă. Există o serie de avantaje ale acestui procedeu:

- forțele care nu se află în contact direct cu inamicul vor fi într-o condiție fizică și mentală mult mai bună decât cele deja angajate în operație;

- forțele neangajate în operație nu ar trebui să aibă probleme de natură logistică;
- planificarea operației se face în afara contactului și nu presupune executarea și conducerea unor alte acțiuni.

Ca dezavantaje, identificăm:

- înlocuirea forțelor de la contact presupune un timp mai mare necesar trecerii la ofensivă;
- realizarea unei aglomerări mari de forțe pe itinerariile de afluire și defluire din zona de contact, precum și în zona de contact; acest lucru impune măsuri stricte de coordonare a forțelor, dar și riscuri mai mari, inamicul identificând mult mai ușor înlocuirile și concentrările de forțe;
- în situația înlocuirii forțelor prin procedeul introducerii în luptă, forțele care trec la ofensivă au un timp redus pentru a se conecta direct la situația tactică existentă.

Aflate în apărare, de regulă, forțele proprii nu dețin inițiativa și trebuie să-și utilizeze eficient sistemele de armament din dotare, în scopul forțării inamicului să eșueze în atacul lor. Astfel, comandantii trebuie să aibă în vedere:

- lovirea blindatelor inamicului pe direcțiile principale de ofensivă;
- lovirea eșalonului doi în raioanele de dispunere, în timpul apropierii de aliniamentul de contact și în timpul introducerii în luptă;
- lovirea sistemului logistic;
- protecția antiaeriană a forțelor proprii, dispuse în raioanele de dispunere (eșalonul doi), pentru a menține opțiunea executării unui contraatac și trecere la contraofensivă;
- executarea unor acțiuni ofensive cu caracter limitat care să permită cucerirea unor puncte cheie din teren care să faciliteze, ulterior, trecerea la ofensivă.

Ca și concluzie, indiferent de procedeul ales de comandant pentru a realiza tranziția de la apărare la ofensivă, scopul operației, sarcinile cheie și starea finală trebuie transmise clar forțelor subordonate. De asemenea, comandantul, sprijinit de statul său major, trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte pentru executarea operației ofensive: elaborarea schemei de manevră, operațiile în adâncime pentru obținerea controlului asupra punctelor cheie din teren și pentru slăbirea puterii de luptă a inamicului, securitatea flancurilor și a zonei de spate, operația decisivă care să lovească centrul de greutate al inamicului, precum și menținerea capacității de dezvoltare ofensivă, operații de mobilitate și contramobilitate, generarea permanentă a rezervelor, alocarea judicioasă a sistemelor de armament pentru realizarea efectelor dorite pe câmpul de luptă.

Concluzii

Lupta armată, prin natura ei, rămâne un fenomen uman unic, marcat, totodată, de caracterul mereu în schimbare al războiului. Tranziția și nevoia de schimbare, la fel ca principiile operațiilor, rămân o constantă a luptei armate și depind,

deopotrivă, de imuabilitatea naturii acesteia din urmă, dar și de caracterul variabil al fenomenului amintit.

Tranziția, prin componentele sale, mentală și fizică, se distinge ca un proces extrem de sensibil la nivelul luptei armate, generator de frustrare, fricțiune și de o inerentă creștere a riscului. Comandantul, în rolul său de promotor al procesului operațional, înțelegând contextul operațional și vizualizând efectele care trebuie obținute, direcționează și coordonează eforturile forțelor din subordine, în scopul efectuării eficiente a procesului tranziției. El, ca principal factor de decizie, este cel care inițiază tranziția, indiferent dacă aceasta vine din nevoia exploatării unei oportunități sau din cea a evitării punctului culminant. De aceea exprimarea clară a intenției comandantului este esențială pentru succesul tranziției, deopotrivă când se realizează de la apărare la ofensivă, sau de la ofensivă la apărare. Totodată, având în vedere incertitudinea și riscurile inerente unei situații care presupune o schimbare în postura operațională, comandantul trebuie să asigure un climat favorabil realizării acesteia, *comanda misiunii* fiind un instrument eficient pentru a conferi autoritatea și libertatea de acțiune, necesară comandanților subordonați. Numai o filozofie de comandă centrată pe încredere reciprocă, profesionalism și datoria comandanților subordonați de a acționa, încadrându-se în intenția eșalonului superior, creează premisele pentru obținerea succesului sau pentru evitarea înfrângerii.

Analiza realizată, pornind de la o interogare temeinică a literaturii de specialitate și explorând dimensiunile luptei armate, în contextul noilor tendințe și tehnologii care se manifestă în cadrul conflictelor contemporane, oferă un răspuns întrebărilor de cercetare. Aceste răspunsuri se materializează într-o serie de rezultate care pot fi benefice comandanților nivelului tactic în realizarea procesului operațional, în toate fazele acestuia – planificare, pregătire, execuție și evaluare.

În primul rând, explorând direcțiile de cercetare aferente obiectivelor propuse, am identificat potențialele situații în care tranziția se poate manifesta la nivelul luptei armate. Analiza principalelor componente ale tranziției a contribuit la determinarea mecanismelor de realizare a procesului, creând, totodată, oportunitatea de a identifica opțiuni pentru îmbunătățirea procesului. Rezultatele cercetării indică faptul că succesul în cadrul componentei fizice (acționale) a tranziției depinde direct de modul în care este gestionată dimensiunea mentală a procesului. De asemenea, rezultatele cercetării scot în evidență că, atât în situația exploatării unei oportunități, cât și în cazul abordării punctului culminant, decizia comandantului este crucială. De aceasta depinde abilitatea forțelor din subordine de a executa acțiunile necesare tranziției. În consecință, succesul sau înfrângerea dezastruoasă a forțelor proprii este influențată de abilitatea comandantului de a exploata o poziție de avantaj sau de a crea una, atunci când ea nu există. Oportunitatea vine ca un rezultat al existenței în spațiu și timp a unei poziții de avantaj, dar în același timp, evitarea punctului culminant este influențată de obținerea temporară a acesteia. Din această perspectivă, trebuie conștientizat faptul că, în luptă, acele „ferestre de oportunitate”, care oferă un avantaj relativ, sunt limitate în timp și trebuie exploatare rapid astfel încât obiectivele stabilite să fie atinse.

Identificarea unor indicatori ai punctului culminant informează comandantul și sprijină decizia acestuia pe timpul execuției, în scopul limitării efectelor situațiilor critice sau exploatării oportunităților. Mai mult decât atât, respectivi indicatori pot sprijini comandantul și statul său major în timpul procesului de planificare, determinarea anticipată a situațiilor critice sau a potențialelor oportunități facilitând o tranziție eficientă. Utilizarea eficientă a sistemelor de armament din dotarea structurii tactice de forțe terestre poate facilita procesul de tranziție. Superioritatea tehnologică asigură premisele câștigării unei poziții relative de avantaj. De aceea, în situația în care eșalonul superior dispune de capacități superioare din punct de vedere calitativ, inclusiv de noi sisteme de armament, structurile înzestrate cu acestea trebuie alocate în sprijinul forțelor care inițiază tranziția, indiferent de situația manifestării acesteia.

În final, dorim să accentuăm, încă o dată, că realizarea tranziției în cadrul operațiilor specifice luptei armate reprezintă într-adevăr o provocare și, deopotrivă, un test pentru comandantul structurii tactice de forțe terestre. Implicațiilor de natură tactic-operative inerente acestui proces li se adaugă probleme generate de factorul civil. Fluxurile de refugiați, victimele colaterale, asigurarea sprijinului umanitar îngreunează operațiile militare și, implicit, procesul tranziției. De aceea comandantul trebuie să acorde o atenție deosebită atât aspectelor militare, cât și celor civile. În acest sens, trebuie evaluat permanent impactul acțiunilor militare, îndeosebi al sistemelor de armament, în ceea ce privește riscul producerii victimelor și pagubelor colaterale.

Referințe

- Allied Joint Publication, AJP-5.** 2019. *Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations*. Bruxel: NATO Standardization Office (NSO).
- Allied Joint Publication, AJP-01.** 2022. *Allied Joint Doctrine*. Edition F, Version 1. Bruxel: NATO Standardization Office (NSO).
- Allied Joint Publication, AJP-3.2.** 2022. *Allied Joint Doctrine for Land Operations*. Edition B. Bruxelles: NATO Standardization Office (NSO).
- Allied Tactical Publication, ATP-3.2.1.** 2022. *Allied Land Tactics*. Edition C, Version 1. Brussels: NATO Standardization Office (NSO).
- Baillergeon, Frederick A.** 2019. *Transitions: Adapting to Change in Division Large-Scale Combat Operations*. Vols. Large-Scale Combat Operations – The Division Fight. US Army Command and General Staff College Press Book, Army University Press.
- Department of the Army, FM 3-0.** 2017. *Operations*. US Army.
- Department of the Army, ADP 3-0.** 2019. *Operations*. US Army.
- Department of the Army, ADP 3-90.** 2019. *Offense and Defense*. SUA: US Army.
- Department of the Army, FM 3-90.** 2023. *FM 3-90, Tactics*. US Army.

- Finkel, Meir.** 2011. *On Flexibility, Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*. Stanford: Stanford University Press.
- Friedman, B.A.** 2017. *On Tactics: A Theory of Victory in Combat*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press.
- Hird, Karolina, Grace Mappes, Kateryna Stepanenko, Madison Williams, Yekaterina Klepanchuk, Nicholas Carl și Mason Clark.** 2022. "Russian Offensive Campaign Assessment, November 9". <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-november-9>.
- Jones, Seth G., Alexander Palmer și Joseph S. Bermudez Jr.** 2023. "Ukraine's Offensive Operations: Shifting the Offense-Defense Balance." *CSIS Brief*.
- Kagan, Frederick W.** 2022. "What Stalemate Means in Ukraine and Why it Matters". <https://www.understandingwar.org/backgrounder/what-stalemate-means-ukraine-and-why-it-matters>.
- Kagan, Frederick W., George Barros și Kateryna Stepanenko.** 2022. "Russian Offensive Campaign Assessment, March 19". <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-19>.
- Kofman, Michael și Ryan Evans.** 2022. "Ukraine's Kharkiv Operation and the Russian Military's Black Week". <https://warontherocks.com/2022/09/ukraines-kharkiv-operation-and-the-russian-militarys-black-week/>.
- Machiavelli, Niccolo.** 2012. *The Prince, Marea Britanie*. Londra: Amber Books Ltd.
- Oliker, Olga.** 2001. *Russia's Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat*. Santa Monica, SUA, California: Arroyo Center, RAND Corporation.
- Smith, Rupert.** 2019. *The Utility of Force*. Londra: Penguin Books, Penguin Random House.
- Statul Major al Forțelor Terestre, FT 2.** 2019. *Manualul activității de stat major a comandamentelor din forțele terestre în operații*. București: Statul Major al Forțelor Terestre.
- Toroi, George-Ion și Cristian Octavian Stanciu.** 2023. „Sprijinul structurilor de informații în contracararea acțiunilor de inducere în eroare ale adversarului la nivel operativ” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* 12 (2): 142-156.
- Weiss, Geoffrey F.** 2021. *The New Art of War - The Origins, Theory, and Future of Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press.
- www.globalsecurity.org.** 2003. "Chapter 8: CA Methodology: Transition". <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-05-401/chpt8.htm>.